

John Holt: Bamba álarc

december 22, 2023

Részlet John Holt *Túlélés vagy tanulás?* c. könyvének (Oriold kiadó 2023) 4. fejezetéből

A közelmúltban egy [...] cikkben olvastam valamit, ami sokáig motoszkált a fejemben, de csak nemrég jöttem rá, hogyan kapcsolódik ahhoz, amit a gyerekeknél tapasztalok.

A cikk írója a háború alatt egy ideig német koncentrációs táborban raboskodott. Ő és fogolytársai, próbálván menteni az életüket és maradék emberi méltóságukat, továbbá teljes kiszolgáltatottságuk ellenére szembeszegülni rabtartóik parancsaival, egyfajta tábori személyiséget fejlesztettek ki. Kedves, bamba arcot vágtak, bugyuta mosolyt öltöttek, szolgálatkésznek mutatkoztak, ugyanakkor kétbalkezesnek bizonyultak – mint Švejk, a jó katona. Ha mondtak nekik valamit, akkor figyelmesen hallgattak, buzgón bólogattak hozzá, és kérdéseket tettek föl, amelyekből nyilvánvalóvá vált, hogy egyetlen szót sem értenek az egészből.

Amikor ezt a taktikát nem tudták már biztonságosan alkalmazni, akkor megpróbálták – amennyire csak lehetett – pont az ellenkezőjét csinálni a feladatnak, vagy teljesítették ugyan a parancsot, de olyan rosszul, amilyen rosszul csak merték. Nyilván tudták, hogy ezzel nem igazán hátráltatják a németek háborús erőfeszítéseit, de még a tábor működését sem, ez a taktika mégis segített megőrizni önbecsülésük egy részét még ebben a reménytelen helyzetben is. [...]

Nem pont ilyesminek vagyunk gyakran tanúi az iskolában? A gyerekek tulajdonképpen alávetett emberek. Számukra az iskola olyan, mint a börtön. Nem lehet, hogy szellemi és kreatív képességeik elrejtésével tudják bizonyos mértékig elhárítani és semlegesíteni azt a könyörtelen és állandó nyomást, amelyet feljebbvalóik részéről tapasztalnak? Nem magyarázza ez,

legalábbis részben, azt a jelenséget, hogy az egyébként okos gyerekek gyakran olyan végtelenül butának mutatkoznak az iskolában? Elképzelhető, hogy a makacsul és kitartóan ismételt „nem értem”, amivel tanáraik magyarázatait és utasításait fogadják, nem csupán a félelem és a menekülési vágy megnyilvánulása, hanem az ellenállás jele is?

Szinte biztos vagyok benne, hogy így van. Hogy aztán tudatosan és szándékosan teszik-e mindezt, az már az adott gyerek életkorától és jellemétől függ. Nagyon is elképzelhető, hogy a rájuk nehezedő nyomás hatására – mellyel szeretnének, de nyíltan nem mernek szembeszegülni – egyes gyerekek szándékosan butának tettetik magukat. Magam is láttam, tapasztaltam ezt. Legtöbbjük azonban valószínűleg nem ennyire tudatos ezzel kapcsolatban.

Ha nem hajlandóak szellemi képességeiket és energiáikat fogvatartóik, a tanárok kénye-kedve szerint felhasználni, az nem annyira azért van, mert ellen akarnak állni, hanem inkább azért, mert más, fontosabb dologra szeretnék fordítani. Az, hogy szabadon élhessen és szabadon gondolkozhasson az életről, fontos, sőt létfontosságú minden gyerek számára. Csak annyi időt és fáradságot pazarol mások kívánságainak teljesítésére, amennyi feltétlenül muszáj.

A többivel ő akar rendelkezni, saját érdeklődése, terveit, gondjai és álmait szerint. Ennek az a következménye, hogy az iskolában töltött idő jelentős részében csak félig-meddig van jelen. A végeredmény szempontjából mindegy, hogy azért nincs teljesen jelen, mert fél, vagy mert nem is akar ott lenni. Félelem, unalom és ellenállás – ezekből kifolyólag születik meg a „buta gyerek”. Bizton állítható, hogy az iskola olyan a hely, ahol a gyerekek megtanulják, hogyan kell butának lenni. Szörnyű gondolat, de nehéz szabadulni tőle. A kisgyerekek nem buták. Az 1, 2, sőt még a 3 évesek is testestül-lelkestül belevetik magukat mindenbe, amit csinálnak. Szeretik és habzsolják az életet, ezért tanulnak olyan hihetetlenül gyorsan, és ezért olyan jó velük lenni. A közöny, az unalom és

az apátia – ezek mind később jelentkeznek.

A gyerekek kíváncsisággal telve lépik át az iskola küszöbét, de ez az érdeklődés pár éven belül elhal, vagy legfeljebb takaréklángon ég. Ha elsőben vagy harmadikban a tanár az órán azt mondja, kérdezzenek bátran, a gyerekeknek be nem áll a szája; az ötödikesek már mélyen hallgatnak. Vagy nincsenek kérdéseik, vagy nem teszik föl azokat. „Mire megy ki a játék? Vajon hol a csapda?” – gondolják magukban.

Az jutott eszembe, hátha azért nem kérdeznek semmit, mert félnek vagy kínosnak érzik, ezért tavaly kiraktam a tanterembe egy dobozt, és azt mondtam, hogy minden beledobott kérdésre szívesen válaszolok. Négy hónap alatt egyetlen kérdés érkezett: „Hány évig él egy medve?” Amikor a medvék és más állatok várható élettartamáról meséltem, az egyik gyerek türelmetlenül közbeszólt: „Rátérhetnék már a lényegre!” A gyerekek arcáról ilyesmit lehetett leolvasni: „Ha már idekényszerítettek minket, akkor most mondják meg, mit csináljunk.” Kíváncsiság, kérdezősködés és elmélkedés – ezek az iskolán kívülre szorulnak.

Az unalom és az ellenállás ugyanúgy elbutíthatja a gyereket, mint a félelem. Ha olyan feladatot kap, mint amilyenel az iskolában szokott találkozni, akkor figyelmének, energiáinak és szellemi képességeinek csak egy részét fogja beleadni a munkába – függetlenül attól, hogy ennek oka a félelem, az ellenállás szándéka vagy az együttműködési hajlandósága ellenére jelentkező unalom.

Más szóval, ostobán fog dolgozni még akkor is, ha adott esetben a megoldása helyes. És ehhez hamar hozzá is edződik. Hozzászokik ahhoz, hogy mindent félgőzzel csináljon, és különböző stratégiákat dolgoz ki arra, hogyan tudja ezt megvalósítani. Idővel el is hiszi, hogy tényleg ostoba – az ötödikesek többnyire már így gondolnak magukra –, és kialakul az a meggyőződésük, hogy az iskolai kihívásokkal való megküzdés egyetlen módja az ilyen minimális erőbedobással

végzett munka. Semmi értelme az ilyen diákoknak azt mondani, hogy figyeljenek oda vagy gondolkozzanak el azon, amit csinálnak. Látom magam, ahogy Coloradóban az egyik kilencedikes osztályban algebra órán fennhangon ismételve az egyik bukdácsoló diákomnak, aki már rég belemerevedett az iskolai butaságba: „Gondolkozz! Gondolkozz! Gondolkozz!”

Falra hányt borsó volt, mert ez a fiú már rég elfelejtette, hogyan kell gondolkodni. Addigra már nem is tudott másképp állni a dologhoz, csak azzal az ostoba – távolságtartó, fantáziátlan, védekező és megúszásra játszó – hozzáállással, amellyel az algebra feladatokhoz viszonyult már régóta. Stratégiái és elvárásai rögzültek, nem is tudott elképzelni mást. Rettenetes, de ez a fiú valóban a tőle telhető „legjobbat” nyújtotta.

A gyerekektől azt kérjük, hogy szinte egész nap olyasmivel foglalkozzanak, amit a felnőttek talán egy órán át is alig tudnának folyamatosan csinálni. Vajon hány ember lenne képes egy számára érdektelen előadást úgy végighallgatni, hogy figyelve közben ne kalandozzon el? Talán egy sem. Én biztos nem. Pedig a gyerekek hozzánk képest sokkal kevésbé tudják gondolataikat nyomon követni és figyelmüket tudatosan irányítani.

Teljesen fölösleges rájuk kiabálni, hogy figyeljenek. Ha kemény kézzel akarunk bánni velük – ahogy sok iskolában teszik –, akkor némi fenyegetéssel rákényszeríthetjük őket, hogy néma csendben, hátra tett kézzel üljenek, és le ne vegyék a szemüket rólunk vagy valaki másról, de gondolatban máshol fognak járni. A gyerekek érdeklődését fel kell ébreszteni, meg kell ragadni és fenn kell tartani, mint ahogy egy félénk vadállatot csábítunk magunkhoz valamilyen finomsággal. Ha az adott helyzet, az eszközök, a feladat nem elég érdekes a diák számára, akkor figyelve elszáll más, izgalmasabb dolgok felé, és nincs az a fenyegetés vagy buzdítás, ami visszahozhatná.

A gyerek akkor nyújtja szellemi képességei legjavát, ha valami

nagyon fölkelletti és tartósan megragadja a figyelmét, felcsigázza az érdeklődését, ha aktívan bevonódik – vagyis ha fontosnak érzi azt, amit csinál. Ezért lenne szükség arra, hogy az iskolai tevékenységeket, feladatokat a lehető legérdekesebbé és legizgalmasabbá tegyük. Nemcsak azért, hogy az iskola kellemes hely legyen, hanem hogy a gyerekek az iskolában valóban használják az eszüket, és hozzászokjanak ahhoz, hogy használják az eszüket.

Az iskolai unalom ugyanazt teszi, mint a félelem: mindkettő ostobaságra neveli a gyereket – némelyek szándékosan választják ezt az utat, de a többség képtelen is másképp tenni. Ha túl sokáig folyik ez – és az iskolában ez történik –, akkor a gyerekek elfelejtik, milyen is belevetni magukat valamibe, mint ahogy egykor szívükkel-lelkükkel belevetették magukat mindenbe, elfelejtik, hogyan kell pozitívan és energikusan élni az életet és mindenfélét megtapasztalni, és milyen érzés gondolkodni és azt mondani: „De jó! Már értem! Meg tudom csinálni!”

Kapcsolódó oldalak:

- Fóti Péter: Utószó John Holt: Túlélés vagy tanulás? c. könyvéhez
- John Holt: Ki tanít kit az iskolában?
- John Holt: Az elveszett boldogság nyomában – könyvismertetés